

Hva er Gralen?

Parsifal og Gralen er blitt kjent i vide kretser i dette århundre. Det er utvilsomt Richard Wagner som har bidradd mest til denne aktualisering av sagnbilleder som beveget middelalderens mennesker. Wagner hadde håpet at der ut fra Bayreuth-festspillene skulde komme en kulturfornyelse ut over hele menneskeheten. Dette var ikke bare teater eller opera som kunstdydelse.

Wagners intensjon var å forene drama og musikk, bilder og toner, til en så mektig og hellig handling at en fullstendig livsfornyelse for hele kulturen skulde finne sted. Og i midtpunktet av disse hoytidelige festspill kom Parsifal-dramaet.

Wagners forhåpninger er ikke blitt virkeliggjort. Men det viste seg å være så stor kraft i hans operaer - og ganske særlig i Parsifaldramaet, at det ustanselig virker videre. - Hvert eneste år oppfører flere av de fremste operaer i Europa "Parsifal" av Wagner i påskeuken. Og folk sitter i hele 5 timer tryllebundet av Wagners musikk og av disse middelalderske sagnbilleder som man uvilkårlig kan føle som sine egne, noe som angår en selv.

Helt uavhengig av Wagners opera er kjennskapet til Parsifal og Gralen kommet fra en annen kant: en stigende interesse for Arthurriddernes bedrifter.

I de siste 40 år, men særlig etter den siste verdenskrig er der kommet en stor ny Gralslitteratur. Det er til dels serier av nye oversettelser. Mange av de gamle sagn var jo inntil for kort tid siden bare tilgjengelige på latin, gammel fransk eller middelhøytysk. - Med oversettelsene har der fulgt serier av videnskapelige avhandlinger. I 1948 ble det internasjonale Arthur-Selskap grunnlagt med kongresser hvert tredje år.

Det er foreløbig liten enighet blant forskerne. Man finner hovedsakelig tre grupperinger:

Noen finner at alt det vesentlige stammer fra de keltisk-britiske kilder, altså Irland, Wales og England.

Andre påviser en kulturstrom fra orienten, særlig fra det persiske, - over Palestina og derfra helt til Glastonbury.

Atter andre hevder at alt dette er uvesentlig i sammenligning med kjernen, som stammer fra det spansk-franske område med tyngdepunkt i de frisinnete, individualistiske kjetterbevegelser i Syd-Frankrike.

Alle disse tre forskergrupper har så gode argumenter at de tydeligvis har rett. Det feilaktige ligger i uteluknelsen av de andre. - Losningen av Gralsproblemet kan bare finnes ved at man fullt ut tar hensyn til alle disse tre kulturstromninger som har virket sammen og som nettopp derved har gitt det hele en slik spennkraft at det åndelig virker videre uavhengig av århundredenes omskiftelige masker.

Hva er så Gralen? En sten, som får fornyet livgivende kraft hver påske, idet en due fra himmelen bringer en hvit oblat ned på den. Den blir også beskrevet som en slags hostiebeholder, - eller som en kalk, et kostbart beger som har det helligste i seg. Er det altså en poetisk omskrivning for kirkens nadverdssakrament? Men her er ingen kirkens prester! Og det midt i den hoykirkelige middelalder. - Det er en kristen kulturstrom i det skjulte helt uavhengig av den offisielle kirke. Gralen har så stor glans at den får alle andre lys til å blekne. Den er av rent gull med de herligste edelstener. Men hver gang en av fortellerne nærmer seg til beskrivelsen av den, kan man merke at de blir forsiktige og vet at de bruker uttrykk som bare er stammende forsøk på å få frem Gralens virkelige vesen. I den gammelnorske Parsifalsaga, som i hovedtrekkene er oversatt fra gammel fransk, men som også har visse trekk som bare fins i den, sies det like ut om Gralen: "Og denne hellige ting er åndelig og ikke legemlig." ("er pessi hinn heilagi hlutr andligr, en ekki likamligr." - Parcevals Saga, i samlingen "Riddarsogur", utg. av E. Kolbing, 1872).

Den har forvandlingens altfornyende kraft. Den får fugl Fonix til å brenne til aske og til å oppstå på nytt i forklart lys, sier Wolfram von Eschenbach (ca 1200). Den har i seg Livets tre fra paradisetts have, sier han. - Men stadig på nytt blir det kalt "en ting" eller "en sten". Den er det mest dode, mineralske, og like fullt det nye liv som oppstår av doden. Den er for så vidt også bilde for hele jorden: Rikseplet med kors på. - Slik fremstilles i noen tilfelle Gralen billedlig.

Men hvor er denne hemmelighetsfulle Gral å finne? Den voktes i Gralsborgen av en utvalgt ridderskare. Hvor er Gralsborgen? Man har villet finne den forskjellige steder like fra Pyreneene til Siz i Persia. Ganske sikkert har der flere steder vært ridderskare som har vært bærere av denne åndsstromning. For såvidt har deres borg også vært en slags Gralsborg. Men Gralsborgens virkelighet, det som gjør borgen til Gralsborg, kommer bare til syne for den som i sitt indre er forberedt til det. - Derfor heter det at den virkelige Gralsborg er omgitt av et 60 mil bredt skogbelte, altså noe som ikke passer for noen av de borger man har tenkt på. Og like etter

at man er kommet ut av den, kan det være at man mister den av syne og ikke finner den igjen. Men de rette Gralsriddere finner alltid tilbake til Gralsborgen. Selv i den tykkeste skog i den mørkeste natt ser de en lysende edelsten på borgens tårn. Den viser dem vei. Men de andre ser den altså ikke. - Gralsborgen er liksom Gralen selv en åndelig virkelighet.

I Titurel-eposet (ca. 1270) blir Gralsstromningen fort tilbake til Jerusalem, til byens og templets odeleggelse. Templet skal bygges på nytt. I skildringen av gjenreisningen av templet, dvs. Gralsborgen, er det apokalyptiske bilde av det nye Jerusalem med alle edelstenene umiddelbart til stede. Hva er det nye tempel som reises? Der er ganske sikkert ment det åndeliggjorte legeme, liksom i Johannesevangeliets ord (2. kap. 19. - 21. vers) : "Nedbryt dette tempel, og innen tre dager vil jeg oppreise det". Derfor sa jødene: "På dette tempel er bygget i 46 år, og du til oppreise det innen tre dager?) Men han talte om sitt legemes tempel.

Gralsborgen er derfor ingen steder å finne, og den kan finnes alle steder. Bare den verdige, den som er kommet så langt i sin utvikling at han er moden til det, får se den.

At Gralen er der og virker, er en nåde som mennesket kan få del i, og som er der helt uavhengig av et menneskes egne anstrengelser og fortjenester. Men mennesket må soke etter Gralen. Mennesket må gå gjennom alle slags prøvelser, for det kan finne Gralen uten straks igjen å miste den av syne.

Men er ikke menneskets aktivitet noe som stadig på nytt forer til fordervelse og skadelige handlinger, fordi aktiviteten er bundet til det egoistisk-lidenskapelige?

Her kommer vi til det annet hovedsymbol i gralkretsen. Det er Lansen som bæres inn bak Gralen. Av Lansens spiss drypper det blod.

Forste gang Parsifal kommer til Gralsborgen, får han se både Gralen og Lansen. Han får også se den syke Gralskonge, Amfortas, som ligger i uutholdelige lidelser.

Parsifal blir stående taus. Han har ikke medlidenhet og indre kraft nok til å spørre, til å stille det avgjørende spørsmål. Og det hele forsvinner igjen for ham. Han mister Gralsborgen av syne. - Han må begi seg ut på endelose og farefulle ferder, liksom de andre ridderne hos kong Arthur ved Det runde bord.

Kjente ridderne av Det runde bord Gralen og Lansen?

Hvem er kong Arthur og hans riddere?

Da de to germanske folk, anglerne og saxerne, i den stormfulle folkevandringstid i året 449 satte over Nordsjoen til Britannia, tornet de sammen med de britiske kelterne. I en århundredelang kamp ble kelterne trengt tilbake til Irland, Wales og over til Bretagne (derav navnet) . I selve England ble den tidligere befolkning utryddet eller underkuet. Men den gamle britisk-keltiske kultur, druidekulturen, har allikevel på skjulte veier vært med på å prege kulturens videre vekst. Kong Arthur og hans riddere er representantene for den gamle druidekultur som blir trengt tilbake. - Ennu den dag i dag står de majestetiske rester av den store naturkultus i druidetiden: Stonehenge. Her er intet innelukket kirke - eller tempelrom, hvor menneskesjelen søker innad. Her er alt innordnet etter verdensrommets retninger, og hovedhoytiden fant sted ved soloppgang ved midtsommer. Kong Arthur og hans dronning og hans riddere er de jordiske representanter for solen, månen og de tolv dyrekretsstjernebilleder. - Og den kosmiske orden vilde de kjempe for og forsvare i det sosiale liv. Ved aftens-tider vendte de blikket mot vest. Fra Tintagel så de solen forsvinne inn i nattens mørke. Med den fulgte alle de avdodes sjeler for å renses og lutres for at nytt liv skulde fodes med den nye sol av dodens og gjenfodselens "Skål" (eller Kjele, "cauldron").

Hva er dette for en forvandlings livgivende skål? Det er druidekulturens, Arthurriddernes opprinnelige Gral. Den er alle steder, og den vandrer omkring. - Med all sin aktive dådstrang vilde Arthurriddeme tjene livet. Og som en fortetning av all skapende virksomhet viser "Lansen" seg: "Nuada, svingeren av det hvite lys, oppreiste seierens Lanse i midten av Irland. Den var som en stor ildfontene. Den var som en syngende flamme. Den brente ustanselig, og hver eneste ild på Irland ble tent ved den. " - Hva er dette annet enn druidenes hellige Lanse? Av dens spiss strommer skapende ild. Den skapende kraft, Lansen, og den store skål hvorav det nye liv fodes, horer sammen. Her finner vi Gralen og Lansen i et stort natur-kosmisk bilde i druidekulturen, helt uavhengig av den historiske, kristne overlevering. - Men der er en tragisk grunnstemning hos kong Arthur og hans riddere. Så tapre og edle de enn kan være, blir de overvunnet. De får en sjelden gang i et syn se Gralen og Lansen. De drar ut for å soke den og tjene den. Men kommer de frem? Kong Arthur og hans riddere forsvinner - enten inn i et berg eller ut på en ø. Men befolkningen ventet på at de skulde vende tilbake til ny virksomhet. Alanus ab Insulis forteller (i det 12. årh.) at kong Arthur og hans riddere er kjent i alle land og at folkene hevder at han ennu lever: "Hvis man sier at kong Arthur er dod, vil man bli forbannet eller stenet ihjel".

Men hvor er det blitt av Gralen og Lansen?

Den aktive, skapende kraft skulde en tid helt overlates til de enkelte menneskers personlige vilkårlighet. Blodets egoistiske lidenskaper har også den aktive kraft i seg. Men her virker det nedbrytende, odeleggende. Billedet av en annen lanse stiger frem. Det er Longinuslansen. - da Kristus hang på korset, stakk en romersk kriger ham i siden med sin lanse, så blodet rant ut. Men blodet ble fanget opp i en skål av Josef av Arimathia, og lansens ble bevart. Og denne lanse som tilhørte en kriger, blir her forvandlet til Den hellige lanse i samme øyeblikk som Det hellige blod rant ut. - Skålen og Lansen er der igjen, men nu helt anderledes enn i den keltiske billedverden. - I den keltiske verden er Skålen og Lansen store, rene kosmiske krefter som virker skapende og fornyende i hele verden.

Under korset på Golgata skjer noe helt nytt. Det falne menneske blir forvandlet. "Lansen" som er falt ned til å bli en egoistisk, drepende kraft, blir loftet opp og gjort hellig. Fra nu av er det i Kristus forvandlingen skjer. Fra nu av er det i Kristus oppstandelseslivet seirer over doden. Gralen er der på nytt, men nu i menneskets innerste vesen, hvor mennesket får del i det nye liv, får næring av Gralen og får bære Lansen. Men Gralen og Lansen viser seg ikke og gis ikke til hvem som helst. Bare det enkelte menneske som av hele sitt hjerte søker Gralen, får del i dens liv.

Og det er ikke noe den enkelte kan beholde som en sikret besiddelse. Selv en Gralskonge som er blitt den fremste bærer av Gralsstrømmingen, kan falle tilbake til den personlige vilkårlighet, til blodets egoistiske lidenskaper.

Gralen og Lansen blir da en uutholdelig bebreidelse for ham, en uavbrutt pine som minner ham om hans fall. Dette skjedde med Gralskongen Amfortas. - Han lot seg forlede av den onde Klingsjor. Og så ligger han der blant de sorgende Gralsriddere og lider med et åpent sår som ikke kan helbredes, for der kommer en ny Gralskonge, som kan bestå den prøve, han selv ikke klarte.

Richard Wagner har her på et bestemt punkt forandret det middelalderske sagnbillede. Men han har gjort det i full overensstemmelse med sagnbilledets intensjon. Idet Amfortas blir forført, lar han ham miste Lansen. Den onde Klingsjor får tak i den og sårer ham med den. Og nu må Amfortas ligge der i hjelpelos syndeanger i håpløs betraktning av det åpne sår. All aktivitet er forsvunnet. Gralsridderne er lammet i sin virksomhet. De kan ingenting utrette som fornyere av kulturverdenen. I sin lidende selvbebreidelse er de fullstendig avskåret fra verden, inntil der kommer en som kan erobre Lansen tilbake fra Klingsjor til Gralsborgen. Gralen og Lansen må være forenet og båret av en som kan bli verdig til det.

Hvem kan bli verdig til å bli den nye Gralskonge? Hvorledes må hans vei være?

Han må komme fra den uskyldsrene natur som ennå ikke er blitt infisert av egoismens nedbrytende virksomhet. Han må komme fra den verden hvor Gralen og Lansen virker som kosmiske krefter. Så må han bli Arthurriddere og utføre store bedrifter med alle sine naturgivne krefter. - Han kommer til Gralsborgen første gang. Men den forsvinner igjen for ham. Han kjenner ennå ikke sin egen fornedelse til bunns. Han må først ned i "dalen" for han trenger gjennom til den nye høyde hvor han overvinne seg selv. Han må lære å ta imot alle livets tilskikkelser og trenge frem til den virkelige, dypeste grunn. Det er Parsifal eller Perceval, (det ble fortolket som "treng gjennom dalen" eller "midt igjennom").

I denne skikkelse blir de to strømninger forenet, den keltiske Arthur-krets og den kristne Grals-krets. Den ene fra nordvest ut over Europa, den annen fra sydost gjennom Middelhavslandene og like til Irland.

Ifølge sagnet er inauguratoren av den kristne Gralsstrømming, Josef av Arimathia, gravlagt ved Glastonbury Tor (en pyramideformet jordhøyde like ved klosteret Glastonbury i Sydvest-England.) På samme sted er ifølge sagnet også kong Arthurs grav. - I dette sagnbillede er her de to strømninger forenet. Den kristne Gral er kommet til kong Arthurs hellige ø, Avalon (dette sted ved Glastonbury har opprinnelig vært en ø og er identisk med Avalon) , hvor forvandlingen i den store verdensskål (cauldron) finner sted. - Det er et møte mellom de to åndsstrømninger. - Men det kan bare bli historisk virkelighet hvor dette møte, denne forening finner sted i det enkelte menneskes livskamp, i det enkelte menneskes bevisste forvandling, hvor Gralen og Lansen finnes på nytt: - I Parsifal.

Vi må tenke oss dette strakt ut over et helt årtusen. I de første århundreder etter Kristus ser vi de to strømninger adskilt: den keltiske Arthur-druide-kultur og den kristne Gralsstrømming. Så møtes de med et visst avgjørende brennpunkt i det 9. århundre. Først etterat sammensmeltningen har nådd en viss fullbyrdelse, kommer nedslaget i den kunstneriske utformning i litteraturen i det 12. og 13. århundrede (Chrestien de Troyes, Robert de Boron, Wolfram von Eschenbach, Albrecht von Scharfenberg, Monmouth) . Alle disse verker er derfor i hele sin klededrakt og stil, livsfølelse og uttrykksmåte preget av det 12. og 13. århundredes kultur, selv-

om innholdets vesentlige kjerne peker meget lengre tilbake i tiden.

Alt dette foregår i bakgrunnen av historiens begivenheter. I forgrunnen ser vi de mektige fyrster og prelater, riddere og munkar. Den verdslige konge eller keiser regjerer fra sin tronstol i historiens rampelys, og han bærer herskertegetene: rikseplet (eller en jordglobus med et kors på) og septeret. Disse to tegn kan fores tilbake helt til orienten, til Zarathustras Gohar og Fravasi-Haoma-stengel. Gohar er verdensperlen, fortettet av dugg til den hardeste substans, hvorav nytt liv oppstår, - det er paradisperlen hvorav livets vell strømmer ut, - det er (i den persiske billedkrets) den kommende verdensfrelers legeme, hostien. - Og av Haomastengelens spiss flyter den helbredende Haoma-saft. - Bak det verdslige rikseple og det verdslige kongesepter virker Gralen og Lansen.

Særlig tydelig finner vi dette på det bilde vi har gjengitt her. Det er et elfenbensdiptykon som er oppbevart i Britisk Museum i London. Det kan dateres til tiden omkring år 400 e. Kr. og kommer antagelig fra Konstantinopel (eller Alexandria?) . - Det er ingen verdslig konge som her bærer de hellige herskerteget. Det er en erke-engel! Over dens hode i archivolten finner vi den korsbærende globus igjen, men nu som en liten perle i en corona i en perlemusling. Det er paradisperlen! Denne tolkning er sikret ved en rekke paralleller i kunstverk fra samme tid (Ravenna) . Det er den finske forsker Lars-Ivar Ringboms fortjeneste å ha påvist denne sammenheng. ("Gralstempel und Paradies", side 502 ff. Stockholm, 1951. - Et grunnleggende verk i den moderne Gral-forskning) . - De greske ord overst på bildet betyr: "Ta imot alt som er til, og erkjenn den virkelige grunn".

Det kunde være Gralsriddernes valgsprog. De visste at de selv bare var tjenere av det store overmenneskelige som virker i Gralen. Derfor heter det også at det var engler som bar Gralen fra Golgata til Vest-Europa. Men Gralen forsvinner igjen og går tapt, hvis ikke det enkelte menneske bevisst gjør seg til Gralstjener, - Parsifal.

Bak middelalderens store sosiale pyramide med den hierarkiske ordning opp til den verdslige topp, keiseren, og den geistlige topp, paven, finner vi Gralsstromningen, hvor der hverken er prest eller konge, men hvor det sokende, strebende menneske til slutt kan bli en tjenende prest og konge.

Derfor fikk denne stromning et visst tyngdepunkt i kjetterbevegelsene i Syd-Frankrike. Men de forskere som har villet avlede Gralsdiktningen fra kjetterbevegelsene har fortegnet hele sammenhengen. Gralen kommer ikke derfra. Men kjetterbevegelsenes mennesker "katharerne" var ganske særlig forbundet med Gralen. Mange uttrykk i Parsifall-sagaene har denne bakgrunn. Eneboeren Trevrizent for eksempel skildres direkte som en av "katharernes" fullkomne ledere, som en "bonhomme" eller som den "guote man". Av denne grunn forstår vi også bedre at både Robert de Boron og Chrestien de Troyes på avgjørende steder taler om Gralens egentlige hemmeligheter som de ikke kan fortelle videre, bestemte ord eller ordsammenheng som de ikke hadde lov til å si videre. Det som er det helligste, må ikke profaneres ved at man taler om det til nysgjerrige. Bare de som virkelig søker Gralen, har den rette ærbodighet som gjør at de i det hele tatt kan oppfatte det vesentlige. - Men dessuten kunne det være farlig av en helt annen grunn å fortelle for meget om Gralens hemmeligheter. - Det vilde være å vise de enkelte sokende menneskers vei uavhengig av kirkens autoritet. Hvor hardt man gikk frem mot slike, viser krigen mot "katharerne" hvor tusenvis av mennesker ble henrettet som ofre for inkvisisjonen, et av kirkehistoriens mørkeste kapitler. - Derfor fikk den åndsstromning, som begynner med Parsifal på vei til Gralen, bare sin første begynnelse i middelalderen. I Faustskikkelsen, særlig i Goethes "Faust" ser vi en mektig, direkte fortsettelse av "Parsifals" sokende livskamp. - Men det meste av "Parsifals" vei ligger utvilsomt ennå i fremtiden. Det er muligheter som ennå ikke er gjort til virkelighet i kulturlivet. - Derfor har "Parsifal" og "Gralen" i våre dager okende aktualitet. Derfor er det et gledelig tegn når interessen for "Parsifal" og "Gralen" er stigende.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1959/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond